

## Resensies / Reviews

SPYKMAN, GORDON J. 1992. *Reformational Theology: A New Paradigm for Doing Dogmatics*. Grand Rapids : Eerdmans. 584 bl. Prys R142,99.

**Resensent:** J.H. van Wyk (Dept. Dogmatologiese Vakke, HTS/PU vir CHO)

Met sy *Reformational Theology* sit Spykman die tradisie van sy voorgangers, Herman Hoeksema (*Reformed Dogmatics*, 1966) en Louis Berkhof (*Systematic Theology*, 1947) voort. Hy teologiseer enersyds welbewus binne die reformatoriese tradisie van Calvyn, Bavinck en Berkouwer (5, 22), maar kom andersyds met 'n 'herkontekstualisering' van die gereformeerde dogmatiek (95-98). Hy is naamlik van mening dat "Christian philosophy, grounded in the Biblical faith and a Christian worldview, offers the most promising prolegomena to Reformed dogmatics" (107, 101). Elke dogmatiek rus op en vloei voort uit filosofiese wortels en 'n wêreldvisie, 'n tema wat Spykman oor en oor herhaal en wat in 'n sekere sin die grondtoon van die hele boek vorm (7, 13, 33, 39, 96, 97, 100). Volgens Spykman beïnvloed iemand se wêreldvisie onder andere sy hermeneutiek (532, 538), sy Godsleer (225), sy kerkleer (469), sy uitverkiesingsleer (509-510) en sy eskatologie (538).

Indien dit dan vasstaan dat geen teologie sonder 'n voorafgaande filosofie en wêreldvisie kan bestaan nie (7, 96, 97), moet die gereformeerde dogmatiek welbewus vir 'n Christelike filosofie en wêreldvisie kies, wat Spykman meen in die Wysbegeerte van die Wetsidee (WDW) te vind is (7). In aansluiting hierby deel hy ook sy dogmatiek (materiële deel) in vier dele in: *skepping, sonde, verlossing* en *voleinding* (10, 90). Hy meen dat hy deur rekening te hou met 'n "three-factor worldview/theology" naamlik God-Woord-wêreld, die beste uitdrukking kan gee aan 'n verbondsmatige teologie (60, 75, 76, 92, 94) wat alle valse dualismes en dilemmas kan oorwin (16, 187). (Is God 'n 'faktor'?) Dikwels word daar ook na 'n 'derde weg' gesoek (402, 403, 538). Spykman stel hom ten doel om die abstrakte en rasionalistiese hantering van die dogmatiek in *loci* soos dit by die Protestantse skolastiek en (neo-)ortodoksie te vind is, – en veral Louis Berkhof word hier dikwels gekritiseer – te oorwin.

Veel aandag is aan voorvrae in die dogmatiek bestee; trouens, 136 van die 560 bladsye. Eintlik bevat dié deel veel meer as voorvrae aangesien belangrike besprekings aan teoloë soos onder andere Schleiermacher, Barth, Bonhoeffer, Berkouwer, H. Berkhof en Kuitert bestee word. Aansluiting word veral gevind by Calvyn, H. Bavinck, A.

Kuyper (maar Bavinck is 'n beter gids as Kuyper, 99), G.C. Berkouer, H.N. Ridderbos en O. Weber. Dit is opvallend dat H. Berkhof, anders as in die *Beknopte gereformeerde dogmatiek* van Van Genderen en Velema, meesal instemmend aangehaal word, behalwe vir sy sondeleer (318) en pneumatologie (420), terwyl sy Christologie nie deur Spykman bespreek is nie (376-416).

Soos reeds afgelei kon word, bevat hierdie dogmatiek geen aparte hoofstuk oor die *Skrifleer*, Godsleer en pneumatologie nie. Wel onderskei Spykman 'n drieërlei Woord (86, 506), naamlik Skrifwoord, skeppingswoord (waar hy *ja sê* vir algemene openbaring en *nee* vir natuurlike teologie, 168) en vleesgeworde Woord (130). Dit is vir hom uiters belangrik waar die *norm* te vind is (58, 59, 70) en as gereformeerde teoloog huiwer hy nie om aan die Skrif die finale kriterium toe te ken nie (72, 76-78, 87, 118). Kontekstualiteit is die belangrikste norm vir eksegeese (127, 283). Hermeneutiek lê ten grondslag aan alle teologiese vrae (382). Uiteindelik kan Spykman dus nie sonder 'n bepaalde Skrifleer klaarkom nie (vgl. 113-118, 365, 370).

Soos die Skrifleer tree ook die *Godsleer* orals na vore. Spykman wil spekulاسie vermy en nie oor die dekrete van God handel buite sy Woord om nie (159); daarom bring hy God aan die hand van sy *werke* ter sprake (139, 147-148), maar die vraag moet gestel word of sy werke nie ook ter sprake gebring kan word in verband met die belydenis oor *God* nie.

Spykman se dogmatiek begin met die *skeppingsleer/kosmologie* (54 bl.). Hy lê hier by die protologie (143), soos ook ten opsigte van die wonders (291), die opstanding (296) en die hel (557), 'n swaar aksent op historisiteit en realiteit.

Die *antropologie* (72 bl.) is verreweg die langste gedeelte en waarskynlik ook die beste. Hy veg hier veral teen die dualistiese Griekse mensbeskouing wat so 'n enorme invloed op die Christendom (233) en ook op Calvin (234) uitgeoefen het; gevolglik word die gedagte van 'n onsterflike siel afgewys (239-240, 550-552). Die Bybel bied veeleer 'n holistiese mensbeeld (243). Die beeld van God moet 'direksioneel' (verteenwoordig en gereflekteer) eerder as struktureel verstaan word (223-228). Telkens wys Spykman op die etiese konsekwensies van dogmatiese uitsprake en so bring hy die vraagstuk van menseregte (251-256) ter sprake – vergelyk 329 oor apartheid. Dié deel word afgesluit met 'n behandeling van die verbond en die koninkryk (257-267; vgl. 359, 478).

Volgens word 'n belangrike hoofstuk aan die tema van *geskiedenis* gewy (29 bl.) waarin die voorsienigheid van God ter sprake gebring word.

Die bespreking van *sondeleer* beslaan 46 bladsye. Sonde (en totale verdorwenheid) word veral gesoek in 'n totale rigtingverandering wêg van God (320-322). "Structurally nothing changed ... Yet directionally everything changed" (321, 333; vgl. 157-158). Dit is myns insiens 'n ope vraag of die sonde nie ook die *struktuur* van die natuur en mens infiltreer en geruïneer het nie. Die effek van sonde is immers oral sigbaar.

In sy *Christologie* volg Spykman die gereformeerde belydenis. Maar is dit verantwoord om aan die antropologie 72 bladsye te bestee en aan die (eintlike) Christologie slegs 40 bladsye? – want Spykman sluit die pneumatologie (13 bl.), die kerkleer (51 bl.), die Christelike lewe (heilsorde) (32 bl.) en die uitverkiesing (formeel in aansluiting by Calvin en materieel by Berkouwer) (6 bl.) by die Christologie in.

In navolging van Kuiper onderskei Spykman ook tussen kerk as instituut (kleinletter k) en Kerk as organisme (hoofletter K) (430). Hy wys alle etnosentrisme in die ekklesiologie af (440, 444) en beklemtoon tereg die *sighare* eenheid (wat nie dieselfde as eendersheid is nie (442-444)). In verband met die kenmerke van die kerk merk hy op dat dit nie permanente besittings is nie. "They can be lost and regained. Such changes can open and close gaps from congregation to congregation. Such 'true/false' shifts can even take place within a given congregation from Sunday to Sunday" (462). Spykman ontwikkel dus 'n uiters dinamiese kenmerke-leer.

By die behandeling van die *Christelike lewe* – wat in wese 'n behandeling is van die 'heilsorde' of pneumatologie – wys hy 'n suksessiewe hantering daarvan af (483).

Die slothoofstuk handel oor die voleinding (45 bl.)

Spykman het 'n baie aktuele dogmatiek die lig laat sien waarin hy inderdaad daarin geslaag het om 'n aantal skolastiese onderskeidings te oorwin. Die plek wat aan die historiese dimensie toegeken word, het hierin 'n belangrike hydrae gelewer. Waarskynlik sal die grootste debat gevoer kan word oor sy metodologiese vertrekpunt, naamlik dat elke goeie dogmatiek 'n goeie filosofie/wêreldvisie as onderbou moet hê. Die vraag kan gestel word waarom dit juis *filosofiese* vooronderstellings moet wees en nie *teologiese* voorvrae nie, waarom juis dié van die Wysbegeerte van die Wetsidee (Dooyeweerd en Vollenhoven) en nie dié van die Wysbegeerte van die Openbaringsidee (Bavinck) of dié van die Wysbegeerte van die Skeppingsidee (Stoker) of dalk dié van die Wysbegeerte van die Koninkryksidee nie?

Spykman het 'n pastorale dogmatiek gelewer wat vir die bediening van groot waarde kan wees.

VAN GENDEREN, J. & VELEMA, W.H. 1992. *Beknopte gereformeerde dogmatiek*.  
Kampen: Kok. 829 bl. Prys R202,93.

**Resensent:** J.H. van Wyk (Dept. Dogmatologiese Vakke, HTS/PU vir CHO)

Hierdie 'beknopte' dogmatiek (BGD),<sup>1</sup> wat op inisiatief van die uitgewer ontstaan het, en geskryf is deur die Apeldoornse dogmatikus, Van Genderen, en die etikus, Velema, moet om verskeie redes van harte verwelkom word. Daar was 'n langgevoelde behoefte aan 'n goeie oorsigtelike en byderwetse gereformeerde dogmatiek. 'n Publikasie soos hierdie word nie sommer uit die mou geskud nie en word meesal (tereg) nie aan die begin nie maar aan die einde van 'n professoraat as gerypte vrug van jarelange navorsing gelewer.

Die outeurs volg min of meer die bekende *loci*-volgorde: daar word begin by die openbarings- en Skrifleer; daarna kom die Godsleer aan die orde, met aandag aan die Raad van God, die skeppings- en voorsienigheidsleer (die verbondsleer word na die Christologie behandel). Hierna volg die mens- en sondeleer (albei aspekte deur Velema behandel); gevolg deur die Christologie en genadeverbond, en die gedeelte oor die heilsleer (heilsorde) (laasgenoemde weer eens deur Velema). Die laaste drie hoofstukke behandel die kerk, die genademiddele en die eskatologie. Al hierdie aspekte handel oor min of meer bekende stof, is in 'n vloeiende styl geskryf en in verband gebring met ou en nuwe dogmatiese vraagstukke.

Waarvoor ek besondere waardering het, is die *pastorale* aanslag: dis inderdaad 'n pastorale dogmatiek. Elke – selfs gereformeerde – dogmatiek wat hierdie eienskap ontbeert, verval in 'n dooie ortodoksisme wat eerder afstoot as aantrek en boei. Hiermee saam moet genoem word die *bibliologiese* en *konfessionele* gehalte. Die outeurs skroom nie om hier kleur te wys nie. Die Skrifberoep is die hart van die reformatoriese teologie (27, 110). Dikwels word na die Ou- en Nuwe-Testamentici verwys. Of daar altyd in geslaag is om elke teks binne konteks aan te haal – een van die grootste uitdagings en gevare vir elke dogmatikus – is natuurlik 'n ope vraag (vgl. Matt. 18:20, bl. 621), maar dat die outeurs veel aandag aan die Skrifberoep bestee het, is duidelik. Veelvuldige Skrifverwysings is immers nie 'n bewys van Skrifgetrouheid nie (100-101). Die gereformeerde konfessie – asook formuleer – is op 'n baie organiese wyse ingewerk – 'n werkwyse wat nie beteken dat Van Genderen kan opmerk dat die Heidelbergse Kategismus 16:44 wel nie onjuis is nie maar tog "onvolledig" is (443). So wil die Heidelbergse Kategismus 22:57 ons ook nie aan 'n bepaalde antropologiese terminologie bind nie (753).

---

<sup>1</sup> *Beknopte gereformeerde dogmatiek* verder afgekort as BGD.

Wat verder waardeer moet word, is die *Christologiese* gestalte van die dogmatiek sonder om in 'n Christomonisme te verval (Barth). Wanneer die uitverkiesing bespreek word, mag die verkiesing "in Christus" (216-218,231) nie ontbreek nie. Ook by die Skrifleer – en Van Genderen aanvaar dat daar in die Skrif 'oneffenhede' is (95) – gaan dit om die kennis van God in Christus (89, 156). Christus is die hart van die heilsplan van God (192). Die Christologie vorm die middelpunt van die dogmatiek (402; vgl. 269, 282).

Hierdie dogmatiek lewer ook 'n duidelike bewys van die noue relasie tussen dogmatiek en *etiek*, twee studievelds wat wel onderskei maar nooit geskei mag word nie. Elke goeie dogmatiek bevat immers etiese wegwyers en elke goeie etiek rus op dogmatiese fundamente. So word *rassisme* (249, 257, 267, 298) radikaal afgewys, veral waar dit die voorsienigheidsleer vir eie gewin misbruik (281-282). Die kerk is nie nasie-, ras- of kultuurbepaald nie; "dat is voor haar essentieel" (632; ook 653); die marginales in die samelewing het juis besondere hulp nodig (250, 274). Uiteraard kom daar veel etiese gesigspunte voor by die gedeeltes wat deur Velema behandel is; so vra hy spesifiek aandag vir grepe uit die sosiale en ekologiese etiek (340-352; 602-604).

Nog 'n aspek wat vermelding verdien, is die *polemiese* aard. Voortdurend word daar met groot teoloë, soos K. Barth, H. Berkhof, J. Moltmann, F.D.E. Schleiermacher en andere gepolemiseer, in 'n gesindheid om aan hulle standpunte reg te laat geskied en die goeie by hulle te waardeer (6). Een teoloog, H. Berkhof, kom egter in besonder onder skoot sodat gesê kan word dat hierdie dogmatiek in 'n sekere sin 'n teenhanger vorm van Berkhof se *Christelike geloof*. Dat Berkhof se dogmatiek bepaalde onaanvaarbare aspekte bevat, is duidelik, maar myns insiens het die BGD hier plek-plek oorreageer – iets wat waarskynlik kontekstueel verklaar moet word. Dit is byvoorbeeld opvallend hoeveel aansluiting (miskien dalk te veel) 'n ander gereformeerde dogmatikus, naamlik Gordon Spykman van die VSA, in sy jongste dogmatiek, *Reformational Theology* (1992), by H. Berkhof vind.

Met die gereformeerde-dogmatiese gehalte van die BGD sal waarskynlik min fout gevind kan word. Van Genderen en Velema teologiseer welbewus in ooreenstemming met Calvyn en Bavinck. Leerstukke wat vandag volop in diskussie is, word sensitief bespreek maar nie betwyfel nie (die dogma van die triniteit (143-162), die voorsienigheid/regering van God (265-291), die twee nature van Christus (412-424), die dubbele predestinasie (221-225, vgl. 531), die realiteit van die opstanding (446-455, 269, 741) en die realiteit van die hel (785-790)). By die strukturering van die stof sal daar waarskynlik verskil van opinie wees. So is dit 'n vraag of die *koninklike amp* van Christus (net) by die staat van *vernederings* tuis behoort (428) en nie (ook) by die staat van verhoging nie (459-465). Persoonlik verkies ek 'n sterk trinitariese indeling (vgl. die *Apostolicum* en Calvyn se *Institusie*) en sou ek dus eerder die *pneumatologie* (leer oor die persoon en werk van die Heilige Gees) afsonderlik aan die orde wou stel in plaas daarvan om bloot die heilsleer/orde te behandel. So 'n benadering bied dan geleent-

heid om die *regverdiging* by die Christologie te behandel, waar dit wesentlik tuis behoort (vgl. 561, 562), en die *heiliging* by die pneumatologie – en wel sonder om die noue verhouding tussen albei te skaad.

Voorts verdien dit aanbeveling om, ná die gedeelte oor die pneumatologie en vóór die gedeelte oor die ekklesiologie, 'n nuwe *locus* oor die koninkryk van God (*basileologie*) in te voeg. Dit is eintlik onverstaanbaar waarom so 'n sentrale tema in die Bybelse verkondiging nog nie sistematies in die dogmatiek benut is nie. Wel vorm dit die vooronderstelling en raamwerk van God se openbaring en ook van alle teologiebeoefening, maar dit kan tog in 'n sekere sin ook van die *verbond* gesê word. Waarom dan 'n aparte *locus* oor die verbond maar nie oor die koninkryk nie? Wel kom die tema van die koninkryk volop in die BGD voor, maar 'n aparte, spesifieke en uitgebreide behandeling ontbreek.

Daar is, uiteraard, 'n ruim mate van kongruensie tussen die twee outeurs en slegs hier en daar wonder 'n mens oor wat die BGD beoog – is die volgorde evangelie-wet (396, 551) of wet-evangelie (699)? Die feit dat daar twee outeurs is, bring mee dat daar hier en daar herhaling voorkom, maar dit is hoegenaamd nie hinderlik nie.

Hierdie – hoofsaaklik formele – opmerkings wil nie afbreuk doen aan die besondere gehalte van die BGD nie. Vir predikante sal dit 'n handige naslaanwerk wees, vir teologiese studente 'n onmisbare studiebron, vir lidmate 'n bron van kennis en inspirasie. Iemand hoef nie 'n profeet te wees nie om te voorspel dat hierdie BGD vanweë sy inhoud en omvang wêreldwyd én in Suid-Afrika 'n wye leserskring sal vind. Indien dit in Engels vertaal kan word, sal die gebruikswaarde nog verder verhoog word.

Hierdie publikasie word sterk aanbeveel.

|                                                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| VAN WYK, J.H. 1991. Moraliteit en verantwoordelikheid – Opstelle oor politieke etiek. Potchefstroom : PU vir CHO. 425 p. Prys onvermeld. |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Resensent:** D.E. de Villiers (Dosent in Christelike Etiek, Hugonote-Kollege, Wellington)

Hierdie publikasie bied 'n bundel teologiese artikels wat in hoofsaak oor politieke etiek handel. Die bundel bevat 'n versameling van 'n groot aantal artikels – 25 in getal – wat deur prof. Amie van Wyk oor 'n redelike lang tydperk – vanaf 1976 tot 1991 – geskryf is.

Wat 'n mens by die deurlees van hierdie lywige bundel opval, is die groot verskeiden-

heid onderwerpe waaroor Van Wyk hom oor die jare met kundigheid uitgelaat het. In die eerste deel van die bundel met die opskrif "Moraliteit en verantwoordelikheid" word grondvrae in die Christelike etiek aan die orde gestel. 'n Tweede deel handel oor "Moraliteit en rewolusie". In een artikel, byvoorbeeld, word 'n etiese evaluering van die politieke dimensie in die romankuns van André P. Brink gebied. In 'n ander word die probleem van verset in die Kairos-Dokument bespreek. In 'n derde deel getitel "Moraliteit en oorlog" word onder andere militêre dienspligweiering, die kapelaanstelsel en die standpuntinname van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika oor oorlog bespreek. Deel vier het betrekking op "Moraliteit, staat en kerk". Onderwerpe soos die tweeryke-leer, die term *Christelik-nasionaal*, menseregte en doodstraf kom onder die loep. In 'n laaste deel ("Moraliteit en eskatologie") word die Bybelse en *New-Age*-toekomsverwagtings met mekaar gekontrasteer.

Dit is nie maklik om 'n algemene oordeel oor die bundel te vel nie, want al die artikels is vir uiteenlopende leserskringe geskryf. Sommige is kort en populêr van aard, ander is meer omvattend en vakwetenskaplik van aard. Van Wyk sal waarskynlik die eerste wees om die wisselende gehalte van die artikels te erken. Daar is egter 'n hele aantal artikels wat 'n besonder stewige indruk maak. Waarvoor 'n mens veral waardering moet uitspreek is die volgende:

- Die outeur beskik oor die vermoë om op 'n kernagtige wyse 'n groot aantal standpunte oor 'n bepaalde onderwerp uiteen te sit en te beoordeel. Daardeur word aan die leser 'n baie goeie oorsig oor 'n bepaalde probleemgebied gegee. Die leser kan ook deurgaans daarvan verseker wees dat die etiese beoordeling wat gebied word, Bybels verantwoord is en noue aansluiting vind by die gereformeerde tradisie.
- Van Wyk oordeel tereg in een van sy artikels dat die groot probleem by Afrikaanse teoloë is dat hul volstaan met formele aansluiting by gereformeerde denkers soos Calvyn, sonder nadere konkretisering in die spesifieke Suid-Afrikaanse konteks (bl. 232). In sy artikels bewys hy onteenseglik dat hyself nie net die moed het om te konkretiseer nie, maar dat hy ook oor die kundigheid beskik om dit op 'n verantwoorde manier te doen. Daarvan getuig onder andere sy bereidheid om reeds in 1977 kritiese vrae oor die kapelaanstelsel in die weermag te stel en ook kritiek uit te spreek teen die feit dat die Verdedigingswet van 1983 nie situatiewe pasifiste as dienspligweieraars erken het nie.
- Van Wyk bewys weer eens in hierdie bundel dat hy in die kring van die Afrikaanse kerke een van die leidende denkers – indien nie dié leidende denker nie – oor etiese kwessies van oorlog en geweld, rewolusie en verset is. Die artikels wat oor hierdie kwessies handel is van die beste in die bundel en getuig van besondere kundigheid. 'n Mens kan maar net hoop dat hy sal voortgaan om ook in die huidige oorgangsituasie in Suid-Afrika teologiese leiding oor die geweldproblematiek te bied.

Al is die oordeel oor die bundel oorwegend positief van aard, kan, aan die een kant, wel gevra word of dit nie sou gebaat het by 'n strenger seleksie van artikels nie om hinderlike oorvleueling en artikels wat nie werklik oor politieke etiek handel nie, uit te skakel. Dit sou die bundel meer funksioneel en minder lywig gemaak het. Aan die ander kant: by al die waardering wat 'n mens vir die bondige skryfstyl van die skrywer kan hê, kan wel gevra word of die byna terloopse beoordeling wat hy by geleentheid bied, nie meer oortuigend sou gewees het as hy dit meer uitvoerig verantwoord het nie.

Hierdie bundel kan van harte aanbeveel word vir teoloë en predikante. Dit is ook geskik vir meer ingeligte lidmate wat etiese leiding soek oor hedendaagse politieke kwessies.

|                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| COERTZEN, P. 1991. <i>Gepas en ordelik. 'n Teologiese verantwoording van die orde vir en in die kerk.</i> (RGN-reeks in Metodologie). Pretoria : RGN-Uitgewers. 292 p. |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Resensent:** A. le R. du Plooy (Dept. Ekklesiologiese Vakke, PU vir CHO)

## **1. Inleiding**

Soos blyk uit die subtitel van die boek fokus die skrywer op 'n teologiese verantwoording van veral gereformeerde kerkreg oftewel die orde in en vir die kerk.

Op die gebied van gereformeerde kerkreg word hiermee in 'n sekere sin baanbrekerswerk gedoen. Dit is die eerste keer dat daar 'n boek in Afrikaans verskyn waar vanuit 'n gereformeerde-kerkregtelike hoek soveel aksent op metodologiese aspekte geplaas word. Hierdie publikasie is 'n werk waarin deurgaans verantwoordend en verantwoordelik oor gereformeerde kerkreg geskryf word. Die aanpak en behandelingswyse is nie beperk tot gereformeerde kerkreg nie, maar by wyse van kontrastering en vergelyking met ander standpunte en ander teologiese benaderinge is dit in besonder gerig op die gereformeerde kerkreg.

## **2. Inhoud**

In hoofstuk 1 verantwoord die skrywer hom oor die vraag of daar sprake van reg en orde in die kerk mag wees, en of kerk en reg mekaar nie uitsluit nie. In hoofstuk 2/1 en 2/2 kom die metodologie sowel as die bakens of pilare van die kerkreg aan die orde.

Die fokus van hoofstuk 3 is die belangrikheid van bronne vir die beoefening van kerkreg en kerkregering.

In hoofstuk 4 word op kerkreg as 'n teologiese wetenskap gelet, terwyl in hoofstuk 5 aandag gegee word aan 'n kerkorde, en 'n verantwoording oor wat dit presie behels – veral teen die agtergrond dat dit 'n bepaalde verband met die Skrif en belydenis het.

In hoofstuk 6 word 'n oorsigtelike blik op die geskiedenis van kerkreg en kerkregering gewerp.

### 3. Beoordeling

Die leser word getref deur die skrywer se liefde vir die kerkreg. Dit blyk nie net uit sy aanbieding nie, maar ook uit sy wye belesenheid en wyse waarop hy sy teologiese verantwoording met die Skrif en belydenis as bronne benader.

Die outeur het inderdaad deeglike navorsing gedoen, op teologies wetenskaplike manier 'n wye veld gedek en vanuit verskillende gesigspunte die onderwerp aan die orde gestel.

My geheelindruk is dat hy eerlik en krities te werk gegaan het, en op voortreflike wyse bepaalde – tradisioneel soms verwaarloosde – aspekte na vore gebring het. Hier verwys ek veral na die ontwikkeling en benadering in die Duitse kerkreg.

Die omvang van die publikasie asook die groot verskeidenheid onderwerpe en sake wat behandel word, maak dit moeilik om in detail en krities na bepaalde standpunte en opmerkings van die skrywer te verwys.

Hoewel daar oor sommige aspekte verskil van mening kan wees en daaroor met die skrywer in diskussie getree sou kon word, stel die boek die leser in staat om 'n goeie oorsig oor die Kerkreg te verkry.

Die enkele kritiese opmerkings is alleen bedoel om aan te toon dat die lees van die boek stimulerend en prikkelend is.

In hierdie verband maak ek eers enkele formele opmerkings:

- \* Die samestelling van die boek skep eerder die indruk van losstaande hoofstukke as van 'n baie logiese of chronologiese geheel. Dit lei daartoe dat soortgelyke gegewens in verskillende hoofstukke behandel word en dié werkwyse na herhaling lyk.

- \* Insgelyks is dit nie altyd duidelik waarom die bepaalde hoofstukindeling en volgorde van behandeling van die stof gevolg is nie.
- \* Hoewel die skrywer laat blyk dat hy met heelwat literatuur op die hoogte is, laat hy dit tog na om by die bespreking van bepaalde probleemareas – byvoorbeeld oor die begrippe *koninkryk*, *kerk*, *amp* ensovoorts – daarvan gebruik te maak of daarmee in diskussie te tree. Aan die ander kant word daar soms sterk en selfs sonder kritiek op sekere bronne gesteun.

Dit bring my by enkele materiële opmerkings:

- \* Oor die algemeen sou daar met groter vrug 'n meer prominente teologies-tetiese verantwoording en omskrywing van die begrippe *koninkryk*, *kerk*, *amp* (*diens*), *reg*, *orde*, *kerkreg*, *kerkregering* ensovoorts gegee kon word.

Is die begrippe *reg* en *orde* byvoorbeeld sinonieme, en wat is die verskil tussen *kerkorde* en *kerklike orde*? So is daar ook oor die verband of verhouding tussen die koninkryk van God en die kerk veel meer standpunte. Die vraag is of die belangrikheid van 'n suiwere visie op die koninkryk van God vir die kerkreg nie onderbelig is nie.

- \* Ter wille van diskussie sou gevra kon word of die skrywer hom nie – soos dikwels die geval is by gereformeerde kerkregtelikes – skuldig maak aan 'n kerksentriese benadering nie. Die *diens* of *amp* wat geroep is om die koninkryk van God te verkondig gaan prinsipieel die kerk vooraf, en deur die bediening van Christus as Koning (die koninkryk van God) word die kerk as resultaat in aansyn geroep. Sou die gereformeerde kerkreg nie meer baat daarby vind indien minder aksent op kerk en kerklike strukture geplaas word en meer gekonsentreer word op die *diens* van die Woord en op die dinamiese aard van die kerk waarin die Gees werksaam is nie?

Coertzen het egter met hierdie publikasie in 'n besondere behoefte voorsien en sonder twyfel 'n groot bydrae gelewer op die gebied van die gereformeerde kerkreg. Hy het daarin geslaag om 'n teologiese verantwoording oor die *reg* of *orde* in die kerk van Jesus Christus te bied.

Dit is 'n boek wat van harte aanbeveel word. Vir studente en dosente is dit 'n pragtige hulpmiddel by die studie van die Kerkreg.

INSTITUUT VIR REFORMATOIRSE STUDIES. 1991. Die idee van reformatie – gister en vandag. *The Idea of Reform – Yesterday and Today*. Potchefstroom : IRS/PU vir CHO. 524 p. Prys R35,00.

Resensent: J.M. Vorster (Dept. Ekklesiologie, HTS/PU vir CHO)

'n Publikasie oor die idee van reformatie mag op die oog af onnodig lyk omdat daar in Protestantse kringe al so baie oor reformatie geskryf is. Wat word egter presies met die begrip *reformatie* bedoel? Hierdie vraag soos gestel vir die inleiding tot die boek, word in die publikasie behandel en dan word daarby gesê dat "ons in 'n tyd leef waarin die idee van reformatie belangrik is en steeds belangrik word".

Die publikasie is verdeel in drie hoofdele wat elkeen artikels van verskeie skrywers uit die reformatoriese kring bevat. Afdeling A handel oor die idee van reformatie deur die Christelike tradisie. Aandag word onder andere gegee aan die begrip reformatie in die Nuwe Testament (L. Floor); Calvin se idee van reformatie in vergelyking met die laat-Middeleeuse idees in verband daarmee (H.W. Simpson) en die siening van twee Hugenoteskrywers oor die politieke stryd tussen Christene (M.J.H. du Plessis). Hierdie historiese perspektiewe word voorafgegaan deur 'n vergelyking tussen reformatie en ander vernuwingsidees deur B.J. van der Walt.

Van der Walt lig drie kardinale aspekte van reformatie uit. Eerstens tipeer hy egte reformatie as lewensomvattend en wêreldomvattend. Tweedens herinner hy Calviniste daaraan dat reformatie meer is as Calvinisme en derdens is die wesenstrek van reformatie dat alles nie aan die idee nie, maar aan openbaring getoets moet word. Daar kan sekerlik ook ander kerngedagtes van die begrip reformatie geïdentifiseer word, maar dit wat Van der Walt stel, is grondliggend. Onmiddellik sou 'n mens egter kan vra of die teenstelling van idee en openbaring alle reformatoriese denke tipeer. Sou dit waar kan wees van die ontwikkeling van reformatoriese denke in Suid-Afrika wat dikwels as neo-Calvinisme getipeer is?

Hierdie vrae word meer aktueel na die lees van die baie insiggewende en genuanseerde artikel van Simpson. Daaruit blyk dat die Rooms-Katolieke teologie in die tyd van Calvin en daarvoor 'n eie idee van reformatie gehad het. In die Rooms-Katolieke teologie het die herstel van die tradisie 'n groot rol gespeel. Hoe baie van die Roomse idee van reformatie het nie voortgeleef in die beskouing hieroor van die Reformasie self nie? Gaan reformatie oor die herstel van die reformatoriese tradisie (Luther, Calvin ens.) of die terugkeer na die Bybel? Juis hierin is herbesinning oor die idee van reformatie belangrik.

Afdeling B behandel die idee van reformatie by enkele kontemporêre reformatoriese denkers. Hierin gee C.J. Malan opnuut aandag aan Kuyper en word Van Til se apolo-

getiek beoordeel deur S. Oliphint. Aandag word ook gegee aan Schaeffer deur D.J. de Bruyn en Berkouwer deur S. Meijers. Laasgenoemde is 'n besondere waardevolle artikel omdat die ontwikkeling van die idee van reformasie in die gereformeerde dogmatiek daaruit blyk. Dit sou egter goed gewees het as dié uitnemende artikel ook aan Schilder aandag gegee het. 'n Leemte in die publikasie is dat daar nie 'n soortgelyke artikel oor die Calvinistiese wysbegeerte geplaas is nie. Sowel die dogmatiek as die wysbegeerte het gely onder die skolastiek en die idee van reformasie kan skerp daarteen afgegrens word.

Afdeling C behandel die idee van reformasie op verskillende lewensterreine en 'n wye verskeidenheid aktuele sake word daarin deur bekende reformatoriese denkers behandel. J.A. van Rooy behandel "Herlewing en reformasie" en dui aan dat die twee begrippe mekaar nie prinsipiële uitsluit nie. Reformasie is volgens Van Rooy "die kerkvernuwende karakter van herlewing" (p. 259). J.H. van Wyk behandel in 'n goed gedokumenteerde artikel die tema "Reformasie in die kerk" en spits hom toe op die Suid-Afrikaanse problematiek. Sy beklemtoning van die implikasie van reformasie vir ekumene is besonder waardevol omdat juis die Reformasie dikwels daarvan beskuldig word dat dit nie veel waarde heg aan die eenheid van die kerk nie. J.H. Smit behandel die implikasies van die Kairos-dokument, die belydenis van Belhar 1986, *Kerk en samelewing* en die *Evangelical Witness in South Africa* vir reformasie in Suid-Afrika. Dat vier kerklike dokumente vanuit vier kerklike hoeke in een jaar (1986) die sosiale onreg in Suid-Afrika ondersoek het, is vir hom 'n teken van hoop (p. 367). Hy pleit vir Skriftuurlike teologie "waar eksegete ideologiese wortels deur die Woord laat bestraal". So lei reformasie tot egte transformasie in die samelewing.

P.J. Rossouw skryf oor "Ecclesia semper Reformanda" en die profetiese prediking van die kerk in Suid-Afrika. Hy onderskei tussen prediking 'na binne' en 'na buite' en wil juis laasgenoemde beklemtoon in die teenswoordige Suid-Afrika. Belangrik in die artikel is sy beklemtoning van die *verbond* as hermeneutiese sleutel vir die prediking. Die verbond dien in die reformatoriese prediking as die brug tussen teks en situasie.

Hierdie afdeling word verder ingeklee deur artikels van Fourie oor ekonomiese hervorming, Bremer oor die betekenis van 'n reformatoriese lewensvisie vir medies-etiese probleme, Raath oor die wetenskap as middel tot reformasie en Klapwijk oor die resente geskiedenis van reformatoriese filosofie. Al hierdie artikels beklemtoon die betekenis van reformasie vir die onderskeie lewensterreine en slaag daarin om die aktualiteit van die idee van reformasie onder die aandag te bring.

Vir die navorser wat belangstel in die reformatoriese denke soos dit tans toegepas kan word op die Suid-Afrikaanse samelewingsproblematiek, is dié nuwe publikasie van die IRS waardevol. Die artikels is deurgaans van goeie wetenskaplike gehalte en getuig van kundigheid.

VAN 'T SPIJKER W., DE BRUIN, C.C., FLORIJN, H., MOERKERKEN, A. & NATZIJL, H. 1987. *De Synode van Dordrecht in 1618 en 1619*. Houten : Den Hertog. 206 p. Prys f31,50.

**Resensent:** A. le R. du Plooy (Dept. Ekklesiologiese Vakke, PU vir CHO)

## 1. Inleiding

Dit is meer as die moeite (en die prys ) werd om hierdie pragtige boek met al die illustrasies oor die sinode van Dordrecht 1618/19 te koop.

In 1987 was die uitgewery Den Hertog in Nederland 75 jaar oud, en is besluit om ter herdenking daarvan so 'n publikasie die lig te laat sien.

## 2. Inhoud

W. van 't Spijker wat ook in Suid-Afrika geen onbekende is nie, en een van die groot outoriteite op die Reformasie van die 16e eeu is, het saam met sy mede-redaksielede met hierdie publikasie die gebeure en persoonlikhede van die Dordtse sinode op besondere aantreklike wyse opnuut kom bekendstel.

Daardie sinode was een van die belangrikste gebeurtenisse in die geskiedenis van die gereformeerde Protestantisme in Nederland. Nie alleen het hierdie sinode gehandel oor die handhawing van die leer van genade nie – die Drie Formuliere van Eenheid is daar vasgestel, maar volgens besluit van hierdie sinode is ook begin met die Statevertaling en 'n kerkorde wat tot vandag toe aktueel en (hier en daar effens gewysig) steeds in gebruik is.

In hierdie publikasie van Van't Spijker *et al.* word op die geskiedenis en voorgeskiedenis van die sinode ingegaan. So word byvoorbeeld die geskiedenis van die Statebybel vertel. Aandag word ook aan die kategismusprediking gegee, en kort biografieë van die afgevaardigdes na die sinode word gegee.

Die publikasie het in harde band verskyn, met op die voorblad 'n vleierende afdruk van 'n pragtige skildery van die sinode wat in vergadering is.

### 3. Aanbeveling

Die drie Afrikaanse Kerkgemeenskappe in Suid-Afrika is prinsipieel en histories besonderlik verbind aan die gebeure wat in 1618/19 by die sinode van Dordrecht afgespeel het.

Hierdie publikasie maak dit wat eeue gelede gebeur het en vir ons van belang is, op voortreflike manier oop en bekend.

Die boek is nie net vir die kerkhistorikus bedoel nie, maar vir elkeen wat erns wil maak met die kerk van die eeue, met die leer van die kerk en met die verdieping van sy kennis. Dit is ook besonder geskik as geskenk aan iemand.

|                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>VAN 'T SPIJKER, W., BALKE, W., EXALTO, K. &amp; VAN DRIEL, L. 1990.<br/>De Kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting.<br/>Kampen : De Groot Goudriaan. 539 p.</p> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Resensent: A. le R. du Plooy (Dept. Ekklesiologiese Vakke, PU vir CHO)

#### 1. Inleiding

Die hooftitel van hierdie publikasie is *De Kerk*. Met die medewerking van vooraanstaande reformatoriese teoloë in Nederland, naamlik C. Blenk, T. Brienens, J. van Genderen, S. Gerssen, C. Graafland, A. Noordegraaf, J. van Oort, K. Runia, C. Trimp, W. Verboom en B. Wentsel het die redaksie onder leiding van W. van 't Spijker in hierdie publikasie 'n grootse poging aangewend en uitvoerig oor die kerk geskrywe.

Die boek vorm 'n eenheid met *Bij brood en beker* wat oor die heilige Nagmaal handel, en met *Rondom die doopvont* wat oor die heilige doop handel; telkens onder leiding van dieselfde redaksie.

#### 2. Bekendstelling

Die vorige twee publikasies, dié oor die Nagmaal en die doop is baie bekend en dien ook reeds as 'n bekendstelling van die gehalte wat in hierdie derde publikasie van dieselfde redaksie verwag sou kon word.

Wie die boek ter hand neem, sal inderdaad nie teleurgesteld wees nie, want selde het daar 'n publikasie verskyn wat op wetenskaplike en deeglike wyse so indringend en uitvoerig oor die kerk gehandel het.

Dit is nie moontlik om in 'n kort bekendstelling van die publikasie krities te kyk na die hydraes van 15 teoloë nie, en daarom volstaan ons met enkele opmerkings waarmee ons weinig meer beoog as bloot 'n bekendstelling van die boek.

### 3. Strekking

In die eerste gedeelte word die Bybelse wortels van die kerk in die Nuwe Testament nagevors. Vervolgens word die kerkopvattinge in die loop van die geskiedenis aan die orde gestel. Hier word onder meer in besonder op Augustinus, die Reformatore, die Nadere Reformasie en selfs op die resente opvattinge van die kerk gelet.

In die volgende twee gedeeltes word die prinsipiële en historiese gegewens dogmaties en ekklesiologies op sistematiese wyse verwerk. Dit word gevolg deur 'n besinning oor die regering van die kerk wat vir die kerkreg van besondere betekenis is.

'n Intermezzo waarin oor die plek van die kerk in 'n gesekulariseerde kerk besin word, vorm die oorgang na die laaste gedeelte. Hier word dan op 'n prinsipiële en praktiese manier aandag gegee aan die vraag hoe die kerk moet funksioneer in die prediking, kategese, pastoraat, liturgie, diakonaat, sending, ekumene en in die politiek.

Hierdie standaardwerk oor die kerk word afgesluit met 'n handige persone- en teks-register.

### 4. Aanbeveling

Die publikasie is 'n uiters belangrike toevoeging tot die literatuurskat van reformatoriese denke. Dit is nie net vir die ekklesiologie van besondere waarde nie, maar ook vir die bibliologie, die dogmatologie en in besonder vir die diakoniologie. Dosente en studente – en ook elke belangstellende leser – behoort in besit van hierdie waardevolle boek te wees.

|                                                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| LATEGAN, L.O.K. 1989. Die wese van die universiteit: 'n histories-strukturele perspektief. Bloemfontein : VCHO. 184 bladsye. Prys onbekend. |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Resensent:** F.N. Lion-Cachet (Dept. Ou & Nuwe Testament, PU vir CHO)

Dié studie is oorspronklik aangebied as 'n MA-verhandeling in die Wysbegeerte aan die UOVS. Die navorser is van oortuiging dat die taak van die moderne universiteit in

wetenskaplike onderrig en navorsing geleë is en oordeel dat daar 'n krisis is ten opsigte van die wyse waarop die universiteit sy taak uitvoer. Spanning word veroorsaak deurdat geëis word dat aktiewe gemeenskapsdiens as 'n derde taakstelling beklemtoon moet word. Om hierop te antwoord wil die skrywer eers die wese van die universiteit bepaal om daarna die netwerk van negatiewe magte wat universiteit-wees bedreig, te ontleed en te besweer.

Die skrywer begin deur 'n oorsig van die ontwikkeling van die universiteitswese te gee. Die universiteit word op vakfilosofiese wyse omskryf as 'n akademiese lewensverband waar navorsing gedoen en onderrig gegee word binne die georganiseerde kader van die onderlinge verkeer tussen dosent en student (21). 'n Kort oorsig volg dan oor die historiese ontwikkeling van die onderrigproses en navorsing wat tot die moderne universiteitsinstelling gelei het.

In die derde hoofstuk konsentreer die skrywer in besonder op die taak van die universiteit. Alhoewel die universiteit nie primêr bestaan om die samelewing te dien nie, staan dit nie onbetrokke teenoor die gemeenskap nie. Die universiteit lewer dan ook sy beste diens aan die gemeenskap wanneer dit getrou bly aan sy onderrig- en navorsingstaak. Die verhouding van die universiteit tot die staat, die technikon en die kollege word ook bespreek. Daarby is die universiteit ook nie 'n humanitêre instituut, 'n welsynsorganisasie of 'n inrigting vir beroepsopleiding nie. Daar is 'n verskil tussen beroepsgerigtheid en beroepsrelevante onderrig. Die oordrag van kennis en die navorsing van nuwe kennis het te doen met die oordrag van kennis ter wille van roepingsvervulling en nie beroepsvoorbereiding nie.

In 'n volgende hoofstuk word die probleme met betrekking tot die wetenskapsbeoefening in oënskou geneem en word nuwe wetenskapsteorieë kortliks bespreek. Aandag wat aan 'n teoretiese werklikheidsvisie gegee word, kan as 'n vertrekpunt vir wetenskaplike besinning dien. Met die aanvaarding dat die mens 'n religieuse wese is en dat die hart van die mens nie neutraal kan wees nie, beteken dit dat die samelewingsvorme ook nie neutraal kan wees nie. Teenoor die sogenaamde neutraliteitswetenskap staan die 'konfessionele' wetenskap ('konfessie' as 'n 'geloofsrigting' in die wetenskap). Die skrywer gee dan 'n profiel van die Christelike wetenskap. Daar moet erns gemaak word met die Skrifbeginsels vanuit 'n Christus-herbore hart (90). Die grondmotiewe in die wetenskaplike denke en die geheelbeeld van die werklikheid word bespreek. Waar die geheelbeeld gemis word en waar 'n gebrek aan 'n wysgerige grondslag met 'n versplinterde spesialisasie voorkom, kan die gestalte van 'n multiversiteit gesien word.

Die verhouding van die kerk en die universiteitswese word bespreek. Sowel die kerk as die universiteit gaan met die Skrif om, maar die wyse van 'omgang' verskil. Predikante word in kerklike skole opgelei en teologiese wetenskaplikes aan 'n universiteit (117). Die wegdoen van kerklike teologie kan die verdeeldheid van die kerk en die versplintering van die wetenskap teengaan. In 'n bespreking van die status van die

teologie word beklemtoon dat die teologie ook steun op wysgerige vooronderstellinge wat die totaliteitsamehang van die kosmos verwoord.

Ten slotte kry die gesagstruktuur van die universiteit, sy outonomie en vryheid, sy taak ten opsigte van die politiek en ideologieë, sy gebruikmaking van die tegnologie en sy studentegemeenskap aandag.

Die studie is goed gedokumenteer en die bronne is veelvuldig aangehaal. Die wese van die probleem is duidelik gestel en 'n wye verskeidenheid van onderwerpe is kortliks aangesny – 'n werkwyse wat meegebring het dat sekere aspekte nie grondig behandel kon word nie. Dit kan hoog waardeur word dat die wese van die universiteit en die dreigende magte in hierdie tye van oorgang na 'n nuwe bedeling soveel aandag gekry het.

Die vakfilosofiese plasing van die universiteitswese in 'n bepaalde lewensverband met klem op eie soewereiniteit het die moontlikheid gebied om onregverdigde eise en bedreigings op 'n dergelike wyse te ontleed en gemotiveer af te wys. Die laaste woord is sekerlik nie gespreek nie. So is die onderskeid tussen die teologie van die predikant en dié van die teologiese wetenskaplike nie duidelik nie. Word daar nie ten onregte 'n onnatuurlike kloof tussen 'teorie' en 'praktyk' gegrawe nie?

Die boek lewer 'n insiggewende en prikkelende bydrae tot die gesprek met betrekking tot die universiteit en kan met groot vrymoedigheid aanbeveel word vir diegene wat met die universiteit en in besonder met die bestuur daarvan te doen het.

## Boekaankondigings

De Vries, M.J. & Van Schalkwyk, P. 1992. *Technology, Education. A Christian Perspective.* / *Tegnologiese onderwys in Suid-Afrikaanse skole.* Potchefstroom : IRS/PU vir CHO. 25 p.

Van der Walt, B.J. 1992. *Christelike wetenskapsbeoefening onderweg.* Potchefstroom : IRS/PU vir CHO. 47 p.

Schleiermacher, F. 1990. *Over de religie: Redevoeringen tot de ontwikkelden onder haar verachters.* 's-Gravenhage : Menema. 206 p. R50.06

Bremmer, J.H. 1991. *In gesprek met andere en nieuwere theologen.* Kampen : Kok. R38.57

Valenkamp, M. 1992. *Die feminisme. 'n Oorsig.* Potchefstroom : IRS/PU vir CHO.

Scott, M. 1992. *A Christian Perspective on Motivation.* Potchefstroom : IRS/PU vir CHO.

De Bruyn, P.J. 1993. *Die Tien Gebooie.* Perskor : Halfway House. 331 p.